

УДК 005.21:[658.8:339.564]

Іванієнко К.В.

*кандидат економічних наук,
викладач кафедри міжнародної економіки
та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Стаття присвячена подальшому розвитку теоретичних положень та методичного забезпечення формування стратегії розвитку експортного потенціалу промислових підприємств. Проведено аналіз, здійснено теоретичне узагальнення наявних концептуальних розробок щодо стратегічного управління експортним потенціалом підприємства. Розроблено схему формування стратегії розвитку експортного потенціалу промислового підприємства, що включає визначення об'єкт-суб'єктного контуру, мети та принципів, а також обґрунтовану послідовність основних етапів формування стратегії.

Ключові слова: експортний потенціал, промислове підприємство, формування стратегії, розвиток, стратегічне управління, управлінські рішення.

Иваниенко К.В. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Статья посвящена дальнейшему развитию теоретических положений и методического обеспечения формирования стратегии развития экспортного потенциала промышленных предприятий. Проведен анализ, осуществлено теоретическое обобщение существующих концептуальных разработок по стратегическому управлению экспортным потенциалом предприятия. Разработана схема формирования стратегии развития экспортного потенциала промышленного предприятия, которая включает определение объект-субъектного контура, целей и принципов, а также обоснованную последовательность основных этапов формирования стратегии.

Ключевые слова: экспортный потенциал, промышленное предприятие, формирование стратегии, развитие, стратегическое управление, управленческие решения.

Ivaniyenko K.V. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF THE DEVELOPMENT STRATEGY FOR THE EXPORT POTENTIAL OF AN INDUSTRIAL ENTERPRISE

The article is devoted to the further development of theoretical principles and methodological support for the formation of a strategy for the export potential development of industrial enterprises. The analysis and theoretical generalization of the existing conceptual developments on the strategic management of the export potential of the company were carried out. The scheme of the strategy development process for the development of the export potential of industrial enterprises was designed. It includes the definition of the objects, subjects, goals and principles as well as main stages of strategy formation.

Keywords: export potential, industrial enterprise, strategy formation, development, strategic management, management decisions.

Постановка проблеми. Досягнення сталого розвитку промислового підприємства та його експортної діяльності в наявних мінливих економічних, соціально-політичних умовах в галузі, країні, світі є можливим завдяки обґрунтуванню стратегії розвитку експортного потенціалу. Сучасні економічні реалії функціонування вітчизняних промислових підприємств свідчать про підвищення вимог до систем управління експортним потенціалом у зв'язку зі зростанням мінливості середовища господарювання та посиленням конкурентної боротьби.

Забезпечення розвитку експортного потенціалу як запоруки стійкого розвитку промислового підприємства має ґрунтуватися на мобілізації всіх його ресурсів та реальній оцінці власних можливостей у сучасному конкурентному середовищі. Отже, особливої актуальності набувають пошук та вдосконалення концептуальних розробок у сфері формування стратегії розвитку експортного потенціалу промислового підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку теоретичних і методичних основ формування стратегії розвитку підприємства присвячені праці багатьох вітчизняних за зарубіжних вчених, таких як, зокрема, І. Ансофф, П. Друкер, А. Карлоф, Ф. Котлер, Г. Мінцберг, В.С. Пономаренко, М. Портер, А.І. Пушкар, О.В. Раєвська, Р.А. Фатхутдінов, А.Д. Чандлер, О.М. Ястремська. Значний внесок у розробку теоретичного фундаменту

стратегічного управління потенціалом підприємства зробили Д.М. Васильківський, А.Е. Воронкова, Ю.Ф. Врода, О.О. Ільчук, М.О. Кизим, О.О. Колесніков, О.В. Коренков, Н.С. Краснокутська, І.І. Кульчицький, І.П. Отенко, С.М. Судомир, Ю.В. Федулова, О.П. Чукурна, Ю.С. Шипуліна та інші науковці. Дослідженню різних аспектів проблеми управління та формування стратегії розвитку експортного потенціалу підприємств України приділяли увагу такі вітчизняні вчені, як, зокрема, Ю.Л. Зборовська, С.П. Іващук, С.В. Князь, С.І. Колосок, Я.В. Кулішова, С.В. Момот, Л.М. Нецадим, Л.А. Петренко, Р.В. Пинда, Л.І. Піддубна, Л.П. Серова, А.О. Фатенко-Ткачук, О.І. Чайкова, М.Б. Швецова, Є.О. Шелест.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне результатам наявних досліджень у сфері стратегічного управління промисловим підприємством та його експортною діяльністю, відзначаємо недостатню розробленість питань процесу формування стратегії розвитку експортного потенціалу промислового підприємства.

Мета статті полягає в подальшому розвитку теоретичних положень та методичного забезпечення процесу формування стратегії розвитку експортного потенціалу промислових підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система розробки та реалізації стратегічних планів, яка би передбачала можливість періодичного перегляду цілей та стратегій розвитку експортного потенці-

алу промислового підприємства відповідно до вимог зовнішнього конкурентного середовища, буде виступати інструментом досягнення розвитку експортного потенціалу промислового підприємства. При цьому в процесі управління експортним потенціалом вітчизняних промислових підприємств необхідно розробляти стратегію розвитку та вносити до неї корективи набагато швидше, ніж декілька років тому [1, с. 297].

Під стратегією розвитку експортного потенціалу підприємства в рамках дослідження слід розуміти систему довгострокових цілей експортно-орієнтованої діяльності суб'єкта господарювання, що визначаються загальними завданнями його розвитку, а досягаються завдяки вибору найбільш ефективних шляхів їх досягнення.

Оскільки розвиток експортного потенціалу має передбачати розробку заходів щодо якісної зміни параметрів підприємства та розвитку його конкурентоспроможності [2, с. 37], то змістом стратегії розвитку експортного потенціалу промислового підприємства виступає набір правил прийняття рішень, що використовується під час визначення основних напрямів дій щодо розвитку експортного потенціалу.

Отже, стратегія розвитку експортного потенціалу має бути частиною загальноекономічної стратегії розвитку промислового підприємства, повинна враховувати умови функціонування підприємства та поточний рівень розвитку потенціалу.

Метою стратегії розвитку експортного потенціалу промислового підприємства є забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємства на основі продуктивного використання та відтворення його ресурсів, що забезпечують формування ключових компетенцій та конкурентних переваг підприємства на релевантному зовнішньому ринку.

Об'єкт формування стратегії розвитку експортного потенціалу підприємства – це рівень розвитку експортного потенціалу, що необхідний і достатній для забезпечення функціонування підприємства як суб'єкта експортної діяльності та досягнення ключових орієнтирів розвитку підприємства.

Суб'єктами формування стратегії розвитку експортного потенціалу промислового підприємства виступають (сформовано з використанням [3]) міжнародні, державні та регіональні інститути; акціонери, власник підприємства; топ-менеджмент та лінійні менеджери структурних підрозділів підприємства, безпосередньо пов'язаних з формуванням та розвитком експортного потенціалу; функціональний менеджер з розвитку експортної діяльності підприємства; представники консалтингових фірм, науково-дослідних інститутів та інших організацій, які можуть бути залучені для розроблення стратегії розвитку експортного потенціалу підприємства.

Оскільки сталий розвиток експортної діяльності може бути досягнуто за умови здатності системи управління експортним потенціалом підприємства своєчасно та адекватно реагувати на зміни внутрішніх факторів конкурентоспроможності та факторів зовнішнього середовища, існує потреба подальшого дослідження проблеми формування стратегії розвитку експортного потенціалу машинобудівних підприємств, що володіє властивістю адаптивності.

Функцією адаптивної стратегії розвитку експортного потенціалу машинобудівного підприємства є утримання експортної діяльності підприємства на траєкторії сталого розвитку з адекватним реагуванням на стан та зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Сукупність параметрів та індикаторів

стану зовнішнього та внутрішнього середовища, методів їх вимірювання та сукупність інструментів для управління експортним потенціалом машинобудівного підприємства складають базис адаптивності.

Принциповою відмінністю адаптивної стратегії розвитку є її готовність до змін внутрішнього та зовнішнього середовища в широкому спектрі значень у вигляді готового набору можливих варіантів. Такий набір готових рішень як реакції на широкий діапазон впливу можливих дестабілізуючих факторів на експортний потенціал підприємства забезпечується структурою та методом формування формули адаптивної стратегії.

Як методологічну основу формування стратегії розвитку експортного потенціалу промислового підприємства запропоновано використовувати концептуальні положення сучасної економічної та управлінської теорії, взаємодію системного, ситуаційного, ресурсного, процесного підходів, засади теорії самоорганізації тощо.

Одним з основних у процесі формування стратегії розвитку експортного потенціалу промислового підприємства є системний підхід [4, с. 180; 5, с. 232], оскільки в його рамках експортний потенціал промислового підприємства розглядається як складна, цілісна, динамічна, відкрита система, що інтегрує в собі усі можливості досягнення цілей розвитку на основі системної взаємодії внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства. Автор погоджується з думкою Г.В. Климик про те, що зміст формування стратегії розвитку експортного потенціалу підприємства полягає не тільки в реакції на збурення у зовнішньому середовищі, ліквідації негативних наслідків кон'юнктурних змін, але й у забезпеченні здатності експортного потенціалу як системи до самоорганізації, «підтримки його внутрішнього та зовнішнього гомеостазу» [6, с. 86]. Виконання цієї вимоги під час формування стратегії потребує системного бачення основних напрямів розвитку експортного потенціалу промислового підприємства та розробки цілісної системи заходів (комплексної програми дій) щодо забезпечення необхідного рівня розвитку усіх його підсистем для забезпечення ефекту синергії.

Однак використання лише системного підходу до формування стратегії розвитку експортного потенціалу промислового підприємства є недостатнім [4, с. 180]. З метою підвищення рівня обґрунтованості прийняття рішень в процесі формування стратегії доцільно використовувати ситуаційний підхід, практичне застосування якого передбачає, по-перше, визначення конкретної ситуації розвитку експортного потенціалу промислового підприємства в системі дії факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, а також спрямування управлінського впливу на найбільш значущі елементи експортного потенціалу, які здатні повернути систему до гомеостатичного стану; по-друге, розробку специфічних прийомів та методів стратегічного управління, вибір стратегії розвитку експортного потенціалу підприємства з урахуванням специфіки конкретної управлінської ситуації [4, с. 180; 5, с. 233; 7, с. 42]. Формування ефективної стратегії визначається конкретною ситуацією розвитку експортного потенціалу промислового підприємства та тими ресурсами, здатностями, компетенціями, що складають його структуру. Реалізація ситуаційного підходу до формування стратегії розвитку експортного потенціалу підприємства передбачає альтернативність досягнення поставлених цілей під час прийняття стратегічних управлінських рішень.

Орієнтація на дослідження ресурсних передумов

формування експортного потенціалу промислового підприємства, вивчення можливостей їх перетворення на стратегічні фактори успіху в процесі формування стратегії розвитку забезпечується в рамках ресурсного підходу [5; 8; 9]. Динамічний аспект ресурсного підходу у контексті цього дослідження обумовлює необхідність збалансованого розвитку структурних компонент експортного потенціалу, пошуку їх ефективного поєднання з метою усунення стримуючих факторів та досягнення цілей розвитку підприємства.

Невизначеність та висока швидкість змін у зовнішньому висококонкурентному середовищі діяльності промислових підприємств обумовлюють необхідність використання теорії самоорганізації під час розроблення концептуального підходу до формування адаптивної стратегії розвитку експортного потенціалу промислового підприємства. Значення цього теоретичного підходу полягає в тому, що він передбачає зростання ефективності стратегічних рішень щодо вибору, розробки та деталізації стратегії розвитку експортного потенціалу підприємства за рахунок спільного та синхронного використання ресурсів, комбінування стратегічно важливих елементів потенціалу [10, с. 148–149]. Формування стратегії розвитку експортного потенціалу промислового підприємства на ґрунті теорії самоорганізації базується на відповідних принципах та має відповідати таким вимогам, як взаємозв'язок з корпоративною стратегією підприємства; відстеження відповідності реального стану та структури експортного потенціалу підприємства його бажаним параметрам; облік максимальної кількості чинників розвитку експортного потенціалу промислового підприємства, визначення головних з них, тобто тих, які приводять до стану «обурення» системи; здатність підприємства до акумулювання провідного досвіду з розвитку експортного потенціалу на підприємствах аналогічної сфери діяльності, що є необхідною передумовою отримання конкурентних переваг; здійснення пошуку, оцінювання та вибору альтернативних напрямів розвитку експортного потенціалу; оптимізація руху інформаційних потоків у процесі формування стратегії розвитку експортного потенціалу промислового підприємства [10, с. 149].

Формування стратегії розвитку експортного потенціалу промислового підприємства має застосовувати також основні положення процесного підходу [4; 7], який акцентує увагу передусім на послідовності логічно взаємопов'язаних дій, які складають процес вибору стратегії, що спрощує практичне застосування науково-методичних розробок.

З цих позицій формування стратегії розвитку експортного потенціалу промислового підприємства може бути визначено як процес розроблення альтернативних напрямів розвитку експортного потенціалу на базі аналізу поточної стратегічної ситуації та вибору цілісної системи заходів з розвитку усіх його підсистем.

Принципи формування стратегії розвитку експортного потенціалу промислового підприємства є важливою складовою теоретичного базису цього процесу. На основі узагальнення літературних джерел [4; 5; 7; 11, с. 29; 12, с. 57] та розглянутих методологічних підходів щодо цього виду управлінської діяльності запропонована така система принципів формування стратегії розвитку експортного потенціалу промислового підприємства: системність – розгляд експортного потенціалу промислового підприємства як системи; синергетичність – отримання

додаткового позитивного ефекту за рахунок залучення до стратегії розвитку усіх складових елементів експортного потенціалу промислового підприємства; цілеспрямованість – інтегроване у загальну систему менеджменту підприємства формування стратегії розвитку експортного потенціалу, що зорієнтоване на досягнення глобальних цілей підприємства; комплексність – вивчення та врахування під час формування стратегії усіх чинників, що впливають на розвиток експортного потенціалу промислового підприємства; розробка взаємопов'язаних управлінських рішень з розвитку усіх функціональних підсистем експортного потенціалу промислового підприємства; відповідність – проведення оцінювання відповідності діючої стратегії визначеній управлінській ситуації розвитку експортного потенціалу промислового підприємства; гнучкість – можливість корегування поточної стратегії розвитку експортного потенціалу з метою адаптації до змін умов функціонування підприємства; безперервність – спостереження за рівнем розвитку експортного потенціалу промислового підприємства, виявлення стратегічних розривів та формування своєчасних корегуючих управлінських рішень, що становлять безперервний процес; етапність – регламентований процедурно та у часі процес розроблення стратегії розвитку експортного потенціалу промислового підприємства; альтернативність – генерація декількох альтернативних варіантів розвитку експортного потенціалу промислового підприємства, а також вибір найбільш доцільного з них; інформаційна забезпеченість – забезпечення своєчасної та релевантної інформації, наявність методичного забезпечення щодо перетворення та оброблення інформації; економічна безпека – досягнення фінансово-економічної безпеки підприємства під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності та управління експортним потенціалом підприємства; інноваційність – готовність до перманентного оновлення та вдосконалення складових експортного потенціалу промислового підприємства, товарної та ринкової політики тощо; когнітивність – підтримка опанування нових знань, безперервності навчання для ефективного стратегічного планування розвитку експортного потенціалу та використання можливостей і здатностей підприємства.

Аналіз теорії та практики управління експортною діяльністю промислових підприємств [13, с. 36; 14] дав змогу запропонувати схему процесу формування стратегії розвитку експортного потенціалу промислового підприємства, що включає блок-схему, функції та результати окремого етапу в мережі процесів формування стратегії з виокремленням об'єкт-суб'єктного контуру, мети та принципів формування стратегії (рис. 1). Як основні складові процесу розроблення стратегії розвитку експортного потенціалу промислового підприємства визначено постійний моніторинг ситуації розвитку експортного потенціалу підприємства; відстеження відповідності реального стану та структури експортного потенціалу підприємства його бажаним параметрам на основі діагностики; генерацію стратегічних альтернатив з розвитку усіх підсистем експортного потенціалу; вибір найкращого варіанта стратегії.

Висновки. Таким чином, загальна схема формування стратегії розвитку експортного потенціалу промислового підприємства включає визначення об'єкт-суб'єктного контуру, мети та принципів, а також обґрунтовану послідовність основних етапів формування стратегії.

Формування стратегії розвитку ЕППП – процес реалізації логічно пов'язаних дій, що дозволяють обрати стратегію розвитку експортного потенціалу підприємства на основі аналізу поточної стратегічної ситуації та діагностики рівня розвитку експортного потенціалу.

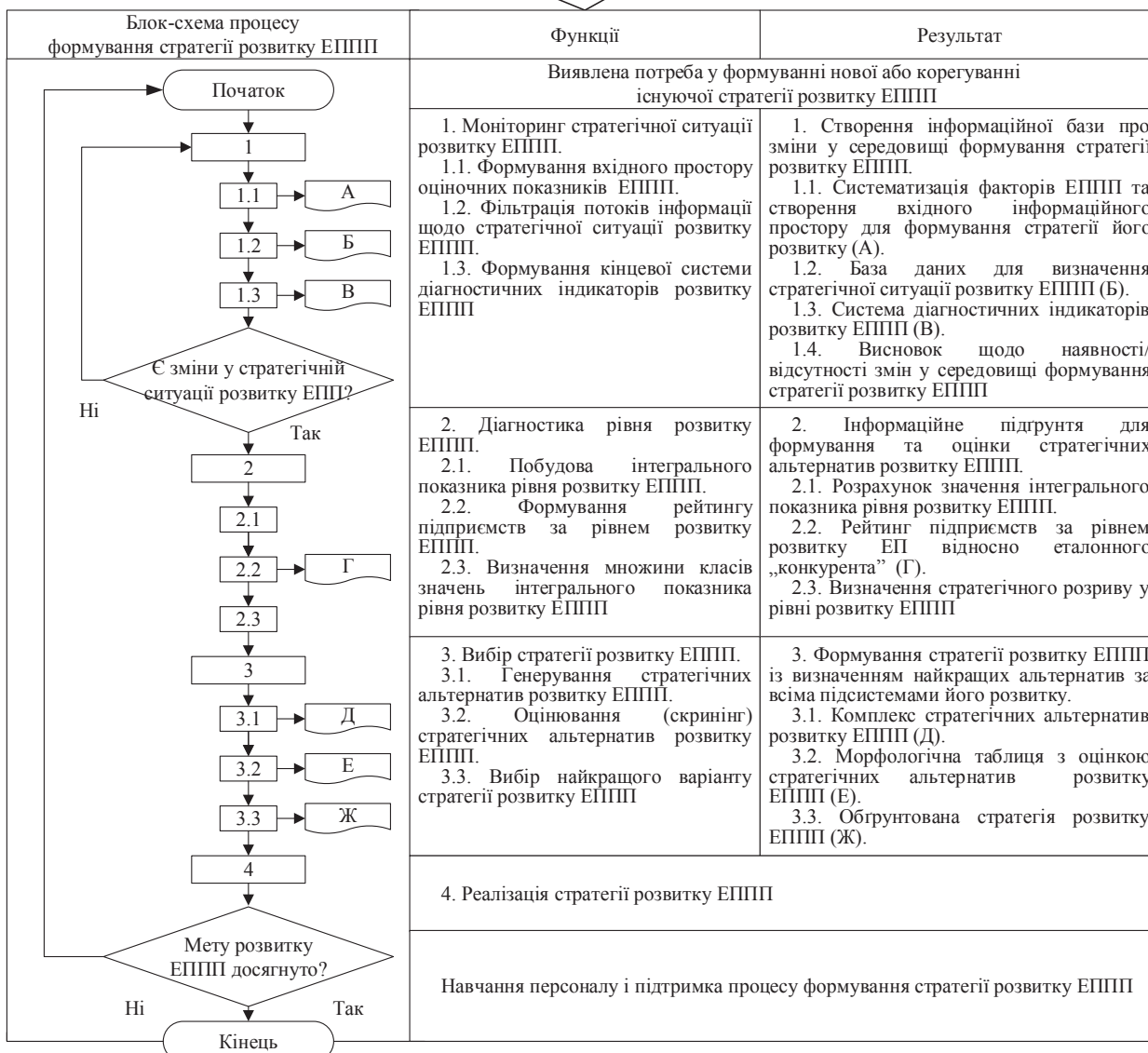
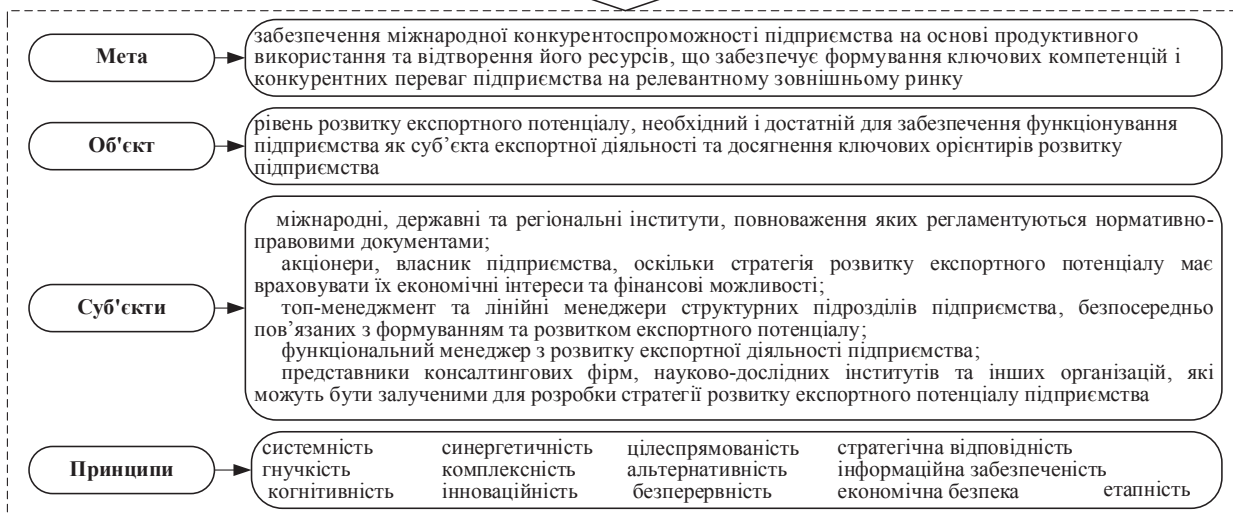


Рис. 1. Схема формування стратегії розвитку експортного потенціалу промислового підприємства (ЕППП)

Відповідно до розробленої схеми здійснено функціонально-результативну декомпозицію процесів моніторингу стратегічної ситуації та діагностики рівня розвитку експортного потенціалу промислового підприємства, вибору раціональної стратегії його розвитку. Поєднання етапів моніторингу стратегічної ситуації, діагностики рівня розвитку експортного потенціалу промислового підприємства з етапами стратегічного планування в єдиний комплекс управління дасть змогу уникнути помилкових маневрів, забезпечить своєчасну переорієнтацію підприємства у відповідь на зміни у зовнішньому середовищі, поліпшить координацію дій управлінського персоналу підприємства, а також сприятиме раціональнішому використанню усіх видів ресурсів на підприємстві.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кобелєв В.М., Захарченко Ю.В. Теоретичні та методологічні основи формування стратегії розвитку підприємства. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2013. Вип. 42. С. 297–303.
2. Гарафонова О.І., Каленська О.Л. Стратегії розвитку підприємства: теоретичні засади та особливості формування в умовах необхідності здійснення інноваційної діяльності. Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки. 2015. № 1. С. 36–49.
3. Шульгіна Л.М., Ковальчук К.Е. Управління конкурентними перевагами суб'єктів господарювання в Україні. Сучасні підходи до управління підприємством: тези доповідей VII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. 2015. С. 373–378. URL: <http://conf.management.fmm.kpi.ua/proc/article/view/43144>.
4. Матвеев В.В. Сутність стратегічного управління конкурентним потенціалом підприємства. Молодий вчений. 2015. № 2 (2). С. 179–184.
5. Потинський М.Л. Формування концептуальної моделі стратегічного управління потенціалом підприємства. Науковий вісник НЛТУ України. 2013. Вип. 23.14. С. 231–235.
6. Климик Г.В. Основні тенденції розвитку сільськогосподарського машинобудування України в контексті зовнішньоекономічної діяльності. Сучасні питання економіки і права. 2014. Вип. 1. С. 83–87.
7. Квасницька Р.С., Ардашкіна Н.С. Концептуальні основи стратегічного управління конкурентним потенціалом підприємства. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2013. Вип. 3 (40). С. 41–45.
8. Педченко Н.С. Концептуальні підходи до формування і використання потенціалу розвитку підприємства в системі стратегічного управління. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки. 2011. № 6 (1). С. 220–228.
9. Гросул В.А., Афанасьєва М.В. Методичний інструментарій формування стратегії розвитку конкурентного потенціалу торговельного підприємства. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2014. Вип. 9–1. Ч. 2. С. 92–95.
10. Капітанець Ю.О. Використання принципів синергетики в розвитку стратегічного управління підприємствами. Сталий розвиток економіки. 2010. № 8. С. 146–151.
11. Джусов О.А., Прокоф'єва А.Д. Стратегічні альтернативи розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій. 2014. Т. 22. Вип. 3. С. 24–31.
12. Шелест Є.О. Активізація розвитку експортного потенціалу машинобудівних підприємств України шляхом впровадження ефективного механізму його формування та використання. Економічний простір. 2013. № 74. С. 53–62.
13. Жилінська Л.О., Печеник А.І. Розробка стратегії покращення рівня експорту продукції промислового підприємства. Вісник економічної науки України. 2014. № 1. С. 35–41.
14. Чайкова О.І. Методичний інструментарій щодо формування та реалізації стратегії розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Вісник Міжнародного слов'янського університету. Сер.: Економічні науки. 2012. Т. 15. № 2. С. 42–46.